

Жоба туралы қысқаша ақпарат

Жоба аты	AP26199955 «Қазақ халқының жабайы табиғаттағы «тірі ескерткіш» пен биоалуандылықты сақтауға қарым-қатынасын этно-антропозоология, құқықтық этнология тұрғысынан зерттеу»
Жоба өзектілігі	«Жабайы табиғат» өкілдерін «тірі ескерткіш» деп қарастыратын, «адам мен табиғат» арасындағы қарым-қатынасты этнология, антропология, зоология, құқықтық этнология тұрғысынан зерттеуге арналған тұңғыш жоба. Зерттеу теориялық және практикалық түрде жүргізіледі, этнограф, зоолог, геoarхеолог, палеозооархеолог, заңгер ғалымдардың тәжірибелі және жас мамандар тобынан тұрады.
Жоба мақсаты	Қазақ халқының тарихи дәуірлерден бүгінгі күнге дейінгі жабайы табиғаттағы «тірі ескерткіш» пен биоалуандылықты сақтауға қарым-қатынасын, табиғаттанудағы халықтық білімдерінің ғасырлар бойына өзгеруін, сақталуын этно-антропозоологиялық, құқықтық этнологиялық зерттеуді тарихи-этнографиялық, этнофольклорлық, этнолингвистикалық деректерді өңдеу және материалдық емес мәдениет мұрасы тұрғысынан қарастыру арқылы нәтижеге қол жеткізу.
Жоба міндеттері	- «жабайы табиғаттың» зерттеу нысанындағы өкілдерінің мифтік, сакральды бейнелерінің қазақ жадында сақталуы, мүшел есебіндегі түз аңдарының көне діндерден исламға кіріккен тотемдік-культтік сипатын атрибуциялау. - Қазақ жерінде мекен етіп жойылып кеткен Тұран жолбарысының байырғы жатағын, миграциялық жүру жолдарын, жолбарыс аулаудағы халықтық білімнің ерекшелігін, терісін өңдеу, жолбарыспен байланысты этнографиялық/археологиялық артефактілерді, «жолбарыс қақпан» соғуға қатысты ақпараттардың сақталуы, музей қорларындағы тұлып/тулақ/тері бұйымдарын атрибуциялау. - тау барысы – ірбіс; қабылан, сілеусін: аңшылық, терісін өңдеу, этнофольклорлық/этимологиялық деректерді талдау. - тарихи кезеңдерде терісі, дене мүшелері, еті, сүтінің экономикалық, әлеуметтік, этномедициналық қажеттіліктен құмар аңшылықтың құрбаны болған жабайы жылқы типтері тарпаң, құланға (Прежальский жылқысы/кортағы/керқұлан) «тас-аран» құрудың қолданысын, этимологиясы, терісін өңдеу, тұрмыс-шаруашылықта пайдалануды сараптау. - аңшылық нысаны мен тұрмыс-тіршілікте әлеуметтік-экономикалық, этномедициналық маңызы зор, саны реттелетін, лимиттік рұқсат берілетін немесе «Қызыл кітапқа» енген жан-жануарлар: арқар, бұғы, елік, қарақұйрық, киік, ақбөкен; аулау әдістері, еті, сүті, майы, терісінің қолданыс аясы, қажеттілігі;

	Арысқұм/Дариялық тақырдағы «құм-қоршау-аран» құрудың аймақтық ерекшелігін талдау. - қазақ-протоқазақтардың қабанға қатысты халықтық білімі: қабан сүйегінің ғұрыптық қолданысы, қабан етін азық ету, қабан қақпандардың сақталуы, қабанмен байланысты ономастикалық, антропонимикалық, фольклорлық деректерді талдау. - қазақ-протоқазақтардың аюмен қатысты білімдері: «аю биі» қазақ биінің шығу тарихы, терісі, дене мүшелері, сүйегіне қатысты этномедициналық білім; аю аулау әдістері, «аю қақпан» түрлері, сақталуын зерттеу. - түлкі, қарсақ, борсық: інін тану, аулау, терісін өңдеу, борсық майын емдікте қолдану. - қолға үйретілген жабайы табиғат өкілдері: Таулы Алтай, Моңғол Алтайы, Қырғызстан, Қырғызстанмен шекарада тұратын Алматы облысы, Райымбек ауданы тау қазақтарының қодасты өсіруді дәстүрлі кәсіпке айналдыруы, қодас еті, сүті, жүні, терісін өңдеу, пайдалану; қодас пен қазақы ірі қараны қолдан будандастырудың дәстүрлі танымдары; Қазақ Алтайында арқар мен қазақы қойды будандастырудың әдістері мен қажеттілігі. - жыланмен байланысты халықтық білімдер, дағдылар: этномедицинада жыланды қолдану, бас сүйегін алу, жыланды арбаудың халықтық білімін талдау. - балпаң, суыр, сарышұнақ, құндыз: тіршілік ортасы, фольклорлық деректер, терісін қолдану, «тышқан қақпан» түрлері, сақталуы, қолданыстан шығуы.
Күтілетін және қол жеткізілген нәтижелер	Күтілетін нәтижелер жобаның ғылыми өнімділігі, жарияланым белсенділігі, кадр даярлау, зияткерлік меншік, ғылыми нәтижелерді тарату және олардың әлеуметтік-ғылыми әсері сияқты кешенді бағыттарды қамтыған. Жоба аясында алғашқы есептік кезеңде бұл көрсеткіштердің бірқатары ішінара орындалып, негізгі ғылыми база мен эмпирикалық материалдарды қалыптастыруға басымдық берілгені байқалады. Ең алдымен, халықаралық деңгейдегі жарияланымдарға қатысты күтілетін нәтижелер толық көлемде орындалмағанымен, маңызды ілгерілеушілік бар. Атап айтқанда, Web of Science/Scopus базаларына кіретін жоғары деңгейлі басылымдарда кемінде 2 мақала жариялау жоспары қойылса, есептік кезеңде Scopus/Web of Science деңгейіндегі 1 мақала (Science журналында) жарияланған. Бұл жобаның ғылыми әлеуетінің жоғары екенін көрсетеді, алайда сандық көрсеткіш бойынша әлі де жұмыс жалғасуы қажет. Сонымен қатар, ҒЖБССҚК ұсынған басылымдарда кемінде 4 мақала жариялау жоспарына сәйкес қазіргі таңда 1 мақала жарияланған, яғни бұл бағытта да жоспардың бастапқы кезеңі орындалған, бірақ толық

	нәтижеге жету үшін келесі кезеңдерде жарияланым белсенділігін арттыру қажет. Ғылыми мазмұн тұрғысынан алғанда, жоба бойынша ауқымды эмпирикалық және деректік база қалыптастырылған. Архивтік, далалық, петроглифтік, этноархеологиялық және этнозоологиялық материалдар жүйеленіп, цифрлық мұрағат жасалған. Қазақстанның бірнеше өңірінде (Алматы, Жетісу, Маңғыстау) және шетелде (Моңғолия, Түркия) жүргізілген экспедициялар нәтижесінде бірегей деректер жиналып, ғылыми айналымға енгізуге дайындалған. Бұл өз кезегінде жоспарланған монография мен ғылыми мақалалардың мазмұндық негізін қамтамасыз етеді.
Зерттеу тобы мүшелерінің аты-жөні, идентификаторлары (Scopus Author ID, Researcher ID, ORCID, бар болса) және сәйкес профильдерге сілтемелер	Картаева Таттигул Ерсайыновна – Scopus Author ID: 56509526900; ResearcherID: 012312014; ORCID: 0000-0001-6180-4107 Бейсегулова Айнура Кыдыргалиевна – Scopus Author ID: 57200214543; ORCID: 0000-0002-1470-1751 Deom Jean-Marc (Деом Жан-Марк) – Scopus Author ID: 56728419500; ResearcherID: N-8361-2017; ORCID: 0000-0002-9670-5974; Терекбаева Жазира Махмудовна – Scopus Author ID: 58348297400; ORCID: 0000-0003-0719-1447 Сапатаев Самат Абдиразакович – Scopus Author ID: 57210747781; ResearcherID: AGW-2572-2022; ORCID: 0000-0003-2873-5183; Ермекбаева Айнур Шоқановна – Scopus Author ID: 57972729800; ORCID: 0000-0001-9050-1746 Хатран Досымбек – ORCID: 0000-0002-6864-8538 Хинаят Бабахумар – ORCID: 0009-0005-9179-9472 Кожаметов Бағашар Болатович – ORCID: 0009-0001-3805-3787 Айдымбаева Ақмарал Алтайқызы – ORCID: 0000-0002-8314-7811
Қолдану	ҚР ЖОО орындарының гуманитарлық білімдер, жаратылыстану факультеттері; ҚР Экология және табиғи ресурстар министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті; Орман шаруашылығы және жануарларды қорғау аймақтық инспекциялары; БҰҰ Қазақстан биоалуантүрлілікті сақтау Ассосациясы; Ұлттық табиғат паркттері; Мемлекеттік табиғи қаумалдар (зоологиялық); тарихи-өлкетану, кешенді бағыттағы барлық музейлер; облыстық мәдениет департаменттері; Моңғолия «Моңғол Алтайы» Ұлттық қорығы; Баян-Өлгей аймақтық әкімшілігі.
Нақты аналогтармен салыстырғандағы басымдық	Жоқ
Жарияланымдар тізімі (URL, DOI көрсетілген)	Sala R., Deom J-M. et. al. Genomic evidence for the Holocene codispersal of dogs and humans across Eastern Eurasia. Science, 13 November 2025 https://doi.org/10.1126/science.adu2836

	Sapatayev, S., & Kuralova, Z. (2025). Tradition of Burial of Horses in Early Iron Age Cemeteries of Kazakhstan. Asian Journal «Steppe Panorama», 12(4), 1221–1234. https://doi.org/10.51943/2710-3994_2025_12_4_1221-1234
Патент туралы ақпарат	Жоқ